

APORIJE SUŽIVOTA: KA ETNOLOGIJI BLISKIH STRANACA

Ugo Vlasisavljević

Sveučilište u Mostaru i Synopsis,
Mostar, Sarajevo i Zagreb, 2018.

DOI: 10.20901/an.16.14

Knjiga rasprava, studija i članaka uglednog filozofa Uge Vlasisavljevića, sveučilišnog profesora, prevoditelja s francuskog jezika, vrhunskog znalca suvremene francuske filozofije i Husserlove fenomenologije, naslovljena *Aporije suživota: ka etnologiji bliskih stranaca* sastoji se od jedanaest međusobno povezanih tekstova podijeljenih u tri poglavlja: (1) Suverenitet, logor, zvijeri, (2) Metamorfoze etničkih identiteta, (3) Hrvatsko pitanje. Posrijedi je knjiga koja se može smjestiti na područje filozofijsko-političke intervencije u suvremenu zbilju, i to na krajnje izvoran način. Time se ništa ne gubi od ontologijskog mišljenja u sučeljenosti s aktualnošću razdrtom između inflacije pravno-političkih normi u doba "postimperijalne suverenosti" i realne politike bezobzirnih interesa. U tom pogledu, to je svojevrsan nastavak autorove prethodne, visoko vrednovane knjige *Rat kao najveći kulturni događaj: ka semiotici etnonacionalizma* (2007). Razračunavanje s onime što je najbliže i ujedno najsudbonosnije za čovjeka u stanju u kojemu sklop narod-nacija-država-suverenost postaje egzistencijalnim pitanjem čuvanja identiteta u složenosti etnokulturalnog labirinta Bosne i Hercegovine "sada" i "ovdje" izvedeno je smjelo, teorijski plodotvorno i izazovno za buduća kritička čitanja. U knjizi zagonetna naziva *Aporije suživota* čini se da je jedino moguće artikulirati mišljenje i djelovanje u situaciji koja zahtijeva neprestan ples iznad ponora bezuvjet-

nih zahtjeva ideologija kolektivne pripadnosti. Baveći se ustrajno mišljenjem Derride i Husserla, Agambena i Schmitta, te jednako tako cijelim nizom etničkih antropologa suvremenosti, autor je izgradio vlastiti prilog razumijevanju mišljenja Drugoga, identiteta, nacije i složenog suživota u višenacionalnoj zajednici.

Spomenut ću paradigmatički članak iz prvog poglavlja "Suveren totalitarizma s ljudskim licem: između nadčovjeka i zvijeri". Vlasisavljević na impresivan način izvodi svoje glavne postavke. Polazeći od stava Hannah Arendt kako je Titov komunistički poredak uspostavljen nakon Drugoga svjetskog rata u Jugoslaviji bio iznimkom u odnosu prema pravilu vladavine totalitarizma staljinističkoga tipa, što znači da je bila posrijedi osebujna vojna diktatura s marksizmom-lejninizmom kao vladajućom ideologijom, analiza već u naslovu rada smjera nečemu što je na rubu aporije. Kako je, naime, moguće da ono što nije totalitarizam, makar prema odredbi Arendt, postane totalitarnim eksperimentom vladavine u "socijaliziranju" masa posredstvom ideologije "napretka" i "razvitka" i istodobnim progonom "neprijatelja" s elementima krvavoga boljševičkoga terora? Autor se u toj tezi orijentira spram recentnih pojmovnih artikulacija "suverenosti", "biopolitike" i "dispozitiva moći" u radovima post-strukturalističkih teoretičara društva,

politike i kulture, Agambena i Derride, ali ne zaobilazi glavnog mislioca izvanrednog stanja i destitucije suverenosti u 20. stoljeću – Carla Schmitta.

Za razliku od uobičajenih pristupa titoizmu kao totalitarizmu s vodećom ulogom onoga što Althusser naziva "ideologijskim aparatima države", autor polazi od pretpostavke da su upravo nastanak, postojanje i "misterij" Golog otoka u socijalističkoj Jugoslaviji ključ za objašnjenje paradoksa o tome kako se već u začecima jednoga političkog sustava degradacije slobode i ujedno iznimke u realnom socijalizmu 20. stoljeća pojavljuje mogućnost drugačijeg načina legitimacije apsolutne moći. Preuzimajući podnaslov rada iz Derridinih predavanja o kraju suverenosti i razmještanju moći od Bodina i Hobbesa do Deleuzea i Blanchota, autor smatra da je Titova uloga totalitarnog vođe u odnosu prema svima drugim slučajevima sličnog vodstva (partija-država-rad-narod) specifična upravo zato što se pojavljuje kao suveren u liku plemenitoga i mudrog vladara s karizmatiskim osobinama, i to u bitnoj razlici između "nadčovjeka" i "zvijeri".

U cijeloj analizi autor virtuožno koristi i preispituje uporabu pojmova koji su zaslugom Schmitta, Derride i Agambena postali glavnim konceptualnim sredstvima kritike suvremene politike u doba postimperijalne suverenosti globalnog poretka moći. Titoizam se u paradigmi logora razotkriva kao tehnologija moći upravljanja "ljudskim sudbinama" pomoću logike izvanrednog stanja u kojemu "komunistički suveren" više ne djeluje u aparatima vidljive državne moći nego u krajnje razmještenom položaju određenja prava na život i smrt svih onih koji su projektivno "osuđeni" kao "neprijatelji novog društva" i k tome još sljedbenici dojučerašnjega neupitnog idola komunističkog pokreta u svijetu – Staljina. U cjelini, tekst zaslužuje

posebnu raspravu jer ujedinjuje najrelevantnije teorijske paradigme političkog mišljenja danas s uvidom u historiografsku literaturu o Golom otoku, što analizi daje uzbudljivu notu sprege primijenjene političke filozofije i kritike totalitarizma kao "studije slučaja".

Zaključak autora doista je svojevrsan "ironični" dokaz da se medijska slika Tita i društveno-političkoga poretka izgrađenoga na temeljima "realnog socijalizma s ljudskim licem podudara s onime što Derrida u svojim predavanjima artikulira kao temeljni problem moderne antropologije moći: suveren djeluje u "zvjerinjaku" tako što jednom nogom otvara prostore ograničene slobode Drugima, a Druge zatvara u kazamate i drži na uzdama kao biopolitičku robu bez roka trajanja. Može li se, ipak, iz začaranog kruga odnosa suverenosti, moći, biopolitike i života svedenog na preživljavanje u totalitarnome poretku bivše Jugoslavije razviti rasprava o tome zašto je uopće taj i takav poredak dospio do "modela" i "eksperimenta" društvene konstrukcije kulture kao ideologije "napretka" i "razvitka" te, naposljetku, do onoga što je najčudovišnije – do "mračnog raspada" devedesetih godina s dalekosežnim posljedicama za budućnost? Autorov tekst podastire niz razloga za otvaranje rasprave o dekonstrukciji pojma totalitarizma i njegovih današnjih preostataka.

Sve izrečeno razvija se dosljedno i u svim drugima sabranim tekstovima. Vlaisavljević pritom demonstrira stilski upečatljiv govor koji u argumentaciji stavova uvijek polazi od razjašnjenja kako se upravo pojam koji je Derrida danasve koristio u svojim tekstovima o kozmopolitizmu, etici, suverenosti i iznimci, a riječ je o aporiji, pojavljuje istodobno kao nužan način konstrukcije etničkih i kulturalnih identiteta u više-nacionalnoj državi složene suverenosti, kao što je Bosna i Hercegovina. U cjeli-

ni, knjiga *Aporije suživota* uzbudljiva je teorijska analiza problema koji se nakon kraja totalitarizma u Europi pokazuje najstroženijim. Kako misliti naciju i narod nakon kraja realnoga socijalizma u Europi te kako misliti mogućnost suživota različitih etničkih skupina koje u višenacionalnoj zajednici nakon iskustva genocida i etničkog čišćenja iziskuje posve drugačiju vrstu priznanja nego što je to vidljivo u modelima federalnih država modernosti u 20. stoljeću? S tim se pitanjem Vlaisavljević uhvatio ukoštac krajnje filozofijski "angažirano", pokazujući da su pojmovi koje su najvećim dijelom skovali mislioci dekonstrukcije, destitucije i biopolitike moći, poput Derride i Agambena, poput fluidnih pokazatelja jednoga posve drugoga i drugačijeg smjera mišljenja političkoga i politike danas.

Knjiga *Aporije suživota* poput teorijski izbrušenog skalpela prodire duboko u tamne zone onoga što nije nemislivo i nije nezamislivo, nego je tabuizirano, zatvoreno u matrice pojmova koji su, kako s lijeve tako i s desne pozicije političkog

spektra, postali nemuštima i nevjerodostojnima. Misliti suživot i iskustvo nesvodljivo Drugoga upravo iz te aporije odnosa koji smjera "etnologiji bliskih stranaca" korak je vrijedan svakog poštovanja. To je korak koji približava sada već beskrajno udaljene narode i nacije unutar topologije svijeta koji književnik Ivan Lovrenović, govoreći o Bosni i Hercegovini, naziva "labirintom pamćenja". Filozof Ugo Vlaisavljević otvorio je jedan drugi prostor, onaj koji povezuje misaone putokaze suvremenosti s ranama povijesti u vlastitome duhovnom i političkome okružju. A nema sumnje u to kako je najveća odgovornost da se o iskustvu onoga navlastito vjerodostojnoga u biti naroda i nacije danas ne zapada u apoteozu "svojega" i puku ravnodušnost spram "tuđega". Ovo je knjiga smjerno vođenog promišljanja o tome što uopće, naposljetku, znači biti egzistencijalno izručen suživotu u zemlji koja nije negdje na rubu Europe nego je, da aporija bude potpuna, u njezinu razmještenom središtu.

Žarko Paić